

BROOK, Timothy (2019)

El sombrero de Vermeer. Los albores del mundo globalizado en el siglo xvii

Barcelona: Tusquets editores, 326 p.

ISBN: 9788490666760.

Timothy James Brook, nascut a Toronto el 1951, és un escriptor, sinòleg i historiador especialitzat en cultura xinesa. També fou professor a la Universitat de la Columbia Britànica de Vancouver. Dels més de deu llibres que ha escrit cal destacar *Death by a Thousand Cuts* (Harvard, 2008, en col·laboració amb Jérôme Bourgon i Gregory Blue), un llibre sobre una forma de càstig i tortura a la Xina, «la mort per cent talls», que no es va abolir fins al 1905. També *Vermeer's Hat* (Londres, 2007), possiblement el seu llibre més famós, que va guanyar el Mark Lynton History Prize de la Columbia School of Journalism, un premi anual de deu mil dòlars donat a un llibre d'història, i que no s'ha traduït al castellà fins al 2019.

L'autor planteja un estudi de la globalització del món durant el segle xvii a partir de les obres de Johannes Vermeer de Delft (1632-1675) utilitzant objectes que apareixen a les seves pintures com a mitjà per parlar del comerç, l'economia, les colonitzacions i en general la transculturació del segle xvii, tot i que també utilitza una pintura de Hendrik van der Burch, una de Leonaert Bramer i la imitació d'un plat de porcellana xinesa del Museu Lambert van Meerten de Delft. A partir de la ciutat de Delft, on Vermeer va passar la seva vida, Brook viatja per tot el món i ens parla sobre l'inici d'aquesta globalització.

El segle xvii va ser un segle de consolidació, de viatges a llocs llunyans molt més freqüents que en segles anteriors. En aquests viatges es portaven objectes estranys de llocs estranys i la gent es meravellava per la porcellana de la Xina, el tabac d'Amèrica o la plata de Potosí. La passió principal era navegar pel mar, crear oceans, descobrir terres noves i viatjar a països llunyans.

Timothy Brook té una manera curiosa de descriure la situació del segle xvii però molt encertada: ens la compara amb la «xarxa d'Indra», una metàfora utilitzada pel budisme per explicar la relació entre totes les coses. La metàfora tracta de la interpretació de tots els fenòmens del món a partir de la següent imatge: imagina una teranyina, on a cada ramificació hi ha una gota de rosada. Les gotes reflecteixen el que tenen al voltant, que són la resta de gotes. D'aquesta manera, elles mateixes canvien quan canvien les del seu voltant, ja que són el seu reflex. Així, qualsevol canvi realitzat en qualsevol part de la gran teranyina acabarà afectant la gota més llunyana i la canviarà. Tot ho conté tot. La teranyina segueix creixent sempre i cada vegada s'adhereix a nous punts, es connecta amb els fils del seu voltant. Brook diu que és una xarxa cada vegada més complexa i retorçada, però alhora això és el que la fa més conjuntiva. La utilització d'aquesta metàfora encaixa molt bé amb el segle xvii, ja que, segons Brook, va ser la primera vegada que el món es va unir de la manera en què ho va fer, les relacions internacionals, el comerç, els viatges. Tots aquests individus i països són gotes de rosada en la xarxa d'Indra, connectats entre ells i canviant junts, imitant-se i reflectint-se.

Els Països Baixos durant aquest segle van ser un nucli de convergència comercial molt gran. Molts dels negocis passaven per allà, i de fet la companyia de comerç del segle xvii més important i gran de l'època era la VOC (de l'holandès *Vereenigde Oostindische Compagnie*, Companyia Holandesa de les Índies Orientals), una corporació molt poderosa que feia comerç des de Delft i altres ciutats neerlandeses amb Àsia. Delft semblava ser el punt de

convergència de tots els comerços, i, com el mateix Descartes va dir sobre Amsterdam en 1631 durant el seu exili a Holanda, «quin altre lloc de la terra podria algú escollir on totes les mercaderies i totes les curiositats que un pugui anhelar siguin tan fàcils de trobar com en aquesta ciutat?» (p. 27).

Brook s'acosta a tots aquests temes des de les obres de Vermeer, fixant-se en un mapa pintat darrere d'una noia somrient a un militar o en una peça de porcellana carregada de fruita que endolceix l'aire d'una habitació on hi ha una jove llegint una carta a la llum d'un gran finestral. D'on venia aquesta porcellana? Què s'amaga sota aquella teulada de colors vermells? Per què la dona pesava monedes d'or? Cada capítol parteix d'una pintura o obra artística i a partir d'aquesta introdueix el tema que anirà desenvolupant. L'autor tracta tots aquests objectes, aquests detalls de les pintures que a primera vista potser no hem ni vist, com a portes que ens dirigeixen cap a moments del segle XVII, cap a rutes entre oceans, regions que es van colonitzar, tractes entre comerciants i vaixells que van naufragar.

Al segle XIV amb el llibre de Marco Polo i els seus viatges per la Xina relatant les grans riqueses del continent ja es va encendre una flama de desig als cors dels viatgers de veure tals riqueses, de trepitjar aquell país. Colom al segle XV es va topiar amb Amèrica quan realment anava buscant el continent asiàtic i l'explorador francès Samuel Champlain (1567-1635), protagonista del segon capítol, buscava una ruta a través del continent nord-americà per arribar cap a la Xina i poder comerciar. A principis del segle XVII travessar l'oceà i arribar cap a la Xina semblava el somni de tot viatger i moltes grans companyies (com la VOC) desitjaven trobar la ruta més ràpida possible abans que la resta de companyies per poder monopolitzar el comerç amb els asiàtics. Els primers tres capítols del llibre parlen d'aquestes exploracions, aquest desig d'arribar a la Xina.

Al segle XVII, un cop les companyies arriben al continent asiàtic, les mercaderies orientals són cada vegada més freqüents a Europa, com la porcellana, les teles de seda o les espècies exportades. Per la seva banda, a aquestes altures Xina veia l'avenç armamentístic europeu i hi havia el debat de si comerciar o no amb Europa, si utilitzar també les seves armes per a la defensa pròpia. Hi havia alts funcionaris que volien conèixer la manera de fer dels europeus, com feien les seves armes i aprendre d'això, mentre que d'altres s'hi posicionaven en contra, com per exemple Lu Zhaolong, un membre de l'alta burgesia que considerava un risc barrejar-se tant amb els europeus, tement que canviarien les creences xineses i imposarien les europees.

A conseqüència d'aquests viatges, el comerç mundial es fa cada vegada més gran i es comencen a veure les conseqüències de la globalització, la rapidesa amb la qual les mercaderies es reparteixen, la transcultura. Aquest últim concepte fa referència a la barreja entre cultures, que alhora crea cultures noves. Aquesta barreja cultural la podem veure en diversos exemples durant el segle XVII, com en el cas de la porcellana xinesa, com Brook ens explica, que es va començar a introduir a Europa cap al 1650 i es va fer molt famosa i al final quasi tota casa de classe baixa en tenia alguna peça per a l'ús quotidià. L'alta demanda per part dels europeus també va fer que canviés el producte i els xinesos el fessin més al seu estil per vendre'l millor als estrangers, i en un cert punt hi havia tanta porcellana a Europa que es va començar a valorar únicament la més antiga i escassa. També podem veure la transculturació en el cas del tabac, que provenia inicialment dels indígenes d'Amèrica, que l'utilitzaven per a rituals i actes socials; de seguida els europeus van agafar l'hàbit i ràpidament aquest es va estendre cap a la Xina, on a finals del segle XVI ningú fumava però a mitjans del XVII ja era una pràctica estesa entre tothom.

En l'últim capítol, les conclusions, Brook es basa en el vers «cap home és una illa sencera en si mateixa» de *Devocions per a ocasions emergents*, del poeta John Donne (1572-1631), vers en el qual el poeta realment parlava sobre les relacions espirituals humanes però que clarament reflecteix la globalització del segle XVII i la connexió entre continents. En altres versos el poeta anglès menciona diversos elements, com la plata i els viatges de la tripulació al transportar-la o la traducció lingüística i els continents connectats, i aquí Brook ens assenjala les portes que Donne deixa en els seus poemes i com aquestes et transporten al seu segle, igual que fan les pintures de Vermeer, encara que el poeta no en fos conscient.

Timothy Brook utilitza fonts primàries, com la mateixa crònica de Samuel Champlain (publicada en 1613), el primer europeu que va explorar els Grans Llacs d'Amèrica del Nord, les cròniques d'Adriano de las Cortes,¹ jesuïta espanyol, que va tenir la mala fortuna de naufragar en el *Nossa Senhora da Guía* el gener de 1625 en un remot poblat de la costa xinesa, o el *Manual del fumador* (*Yanpu* en l'original), de Lu Yao, exgovernador provincial, publicat pel 1774 i que parla de les normes socials que cal tenir en compte al fumar.

Seguint el que diu James Elkins,² durant tot el llibre Timothy Brook deconstrueix els quadres de Vermeer com si fossin puzles, i peça per peça va desmantellant la simbologia que s'amaga al darrere de cada pinzellada. A partir d'aquí ens porta al comerç del segle XVII, a les modes del moment, l'economia. És possible que part de la inspiració de Brook sorgeixi del llibre d'Elkins.

El fet que el llibre giri al voltant de les pintures de Vermeer li dona un cert to artístic, i que a partir d'objectes i pintures tracti els fets del segle XVII és un enfocament molt original. Llegir aquest llibre ha estat una mica com estar en un somni. En un somni saps on et trobes, però encara que ho pensis no saps com has arribat fins allà, i per això saps que és un somni. Amb aquest llibre m'he sentit així. Estava llegint sobre una dona i un militar coquetejant en una habitació de Delft i de cop em trobava en mig de Canadà, envoltada per indígenes i europeus carregats amb arcabussos, i no tenia manera d'explicar com havia arribat fins allà. Llegir sobre un savi al seu estudi i de cop trobar-me entre els supervivents d'un naufragi en una regió xinesa. La fluïdesa amb la qual Brook passa de les pintures de Vermeer als fets reals és quasi tan subtil com les pinzellades de la *Mona Lisa*. I això m'ha fascinat.

Una cosa que ens pot quedar molt clara després de llegir aquest llibre és la increïble interrelació de les coses, que cap fet es troba isolat de la història i l'avenç d'aquesta i com una papallona que bat les ales a la Xina pot causar un huracà a Delft...

Berta Clapés Fontanet

Universitat Autònoma de Barcelona
<https://orcid.org/0000-0001-7882-0453>

1. Editat en castellà per Beatriz Moncó Rebollo: CORTES, A. de las (1991). *Viaje de la China*. Madrid: Alianza.
2. ELKINS, James (1999). *Why Are Our Pictures Puzzles? On the Modern Origins of Pictorial Complexity*. Nova York: Routledge.